



در ۲۳ خرداد ۱۴۰۴، جنگ ۱۲ روزه‌ای بین ایران و رژیم غاصب صهیونیستی شروع شد که نه تنها زیرساخت‌های نظامی و غیرنظامی کشور را هدف قرار داد، بلکه ضربه قابل توجهی به سازوکارهای گمرکی و تجاری کشور وارد کرد. موضوع گمرکات از جمله مواردی است که اگرچه مدیریت مستقیم آن در ساختارهای اداری وزارت صنعت، معدن و تجارت قرار ندارد، اما آثار مستقیم عملکرد آن بر زیربخش‌های تحت نظارت این وزارتخانه وارد می‌شود.

در کشور ما، زیرساخت‌های گمرکی به لحاظ کمی در وضعیت مناسبی قرار دارد (بیش از ۱۶۰ گمرک)، اما پراکندگی نامتوازن و کارکرد بعضاً غیربهبوده آن، باعث می‌شود در عمل بخش قابل توجهی از تجارت کشور از چند گمرک اصلی عبور کند و گمرکات محلی یا کوچک عملاً پویایی کافی نداشته باشند. لذا، بروز هرگونه نوسان و بحران در اقتصاد، به سرعت می‌تواند آثار نامطلوب خود را از طریق بخش گمرکی به اقتصاد وارد سازد. این امر در فرآیند جنگ ۱۲ روزه از طریق سه قلمرو اصلی گمرکی به صورت زیر نمایان شد:

- ۱- سیستم‌های الکترونیک گمرک، ۲- فرآیند ترخیص کالا و ۳- افزایش ریسک تجاری عملکرد گمرکات.

### الف. اختلال گسترده در سیستم‌های الکترونیک گمرک

طی سه روز اول جنگ، سیستم‌های جامع گمرکی بیش از ۷۲ ساعت متوالی دچار اختلالاتی به شرح زیر شد:

- بارها سامانه EPL قطع یا فریز شد و صدها پرونده در صف انتظار باقی ماند؛
- تبادل داده بین گمرک و بانک‌ها به دلیل اختلال در اینترنت جهانی در سطح بسیار پایینی قرار گرفت؛
- همچنین حملات سایبری و قطع مکرر زیرساخت‌های ارتباطی باعث شد نگرانی از نفوذ به اطلاعات سامانه‌ها افزایش یابد.

### ب. طولانی شدن زمان ترخیص

اختلال در سامانه‌های الکترونیک و اولویت‌دهی به کالاهای دولتی و ضروری، زمان ترخیص بخش خصوصی را تا چند برابر افزایش داد. واردات قطعات حیاتی برای خطوط تولید با تاخیر مواجه شد و توقف تولید / کاهش ظرفیت عملیاتی را به دنبال داشت.

### ج. افزایش ریسک عملکرد گمرکات

با شدت گرفتن بازبینی‌ها و بازرسی‌های امنیتی، میانگین زمان بازرسی هر محموله افزایش قابل توجهی یافت. در همین حین، اگرچه مصوبه ترخیص ۹۰-۱۰ درصدی بابت تسهیل شرایط در جریان بود، اما به واسطه دلایل زیر از کارایی آن کاسته شد:

- برخی گمرکات به صورت سلیقه‌ای عمل می‌کردند؛
- بنگاه‌های بزرگ‌تر عمدتاً سریع‌تر از مزایای مصوبه بهره‌مند شدند و رقابت سالم کسب‌وکارهای متوسط و کوچک را مختل کردند.

تمام این موارد منجر بدان شده است که موجی از تورم وارداتی، در مقابل واحدهای تولیدی قرار گیرد. حدود ۱۲ درصد از این تورم مربوط به نوسانات قیمت ارز (از حدود ۸۳,۵۰۰ تومان در زمان آغاز جنگ تا حدود ۹۱,۰۰۰ تومان تا اواسط تیرماه) است.





### نمودار ۱. روند تغییرات قیمت دلار طی دوره جنگ ۱۲ روزه و شرایط نامطمئن پس از آن

بخش دیگر از تورم مربوط به هزینه‌های حمل و ترخیص بوده که در نتیجه عوامل زیر رخ داده است:

- **هزینه بیمه.** یکی از عوامل کلیدی در تعیین هزینه بیمه، ارزش محموله است. ارزش بار وارداتی نیز به طور مستقیم از رشد قیمت ارز تأثیر می‌پذیرد. هرچند شرایط اقتصادی و سایر عوامل هم بر هزینه بیمه اثر دارند، اما اگر صرفاً ارزش بار وارداتی را در نظر بگیریم، می‌توان گفت هزینه بیمه دست‌کم به اندازه افزایش نرخ ارز (حدود ۱۲ درصد) رشد داشته است. البته، در عمل این افزایش حتی بسیار بیشتر از این میزان بوده است؛
- **کرایه حمل.** در نتیجه کاهش عرضه ناوگان حمل (رانندگان کمتر، تعطیلی بخشی از ناوگان) در شرایط بحران، کرایه حمل افزایش می‌یابد.

با این توصیف، طی یک ماه اخیر هزینه واردات کالاها حداقل با افزایش ۲۴ درصدی مواجه شده است. این هزینه در کنار سایر هزینه‌های زمانی واردات کالا، منجر به رشد بالاتری از شاخص قیمت‌های داخلی خواهد شد.

برای جبران آسیب‌های واردشده و بازگرداندن روند تجارت خارجی به وضعیت عادی و همچنین پیشگیری از اتفاقات مشابه در صورت تشدید شرایط بحران، مجموعه تدابیر به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

### الف. تسهیل تجارت فرامزی

**الف-۱. راه‌اندازی درگاه اضطراری گمرک:** برای واردات مواد اولیه، کالاهای اساسی و همچنین صادرات به بازارهای هدف در شرایط بحران، یک مسیر ویژه و با حداقل تشریفات اداری با رعایت مراحل زیر ایجاد شود:

- **طراحی و راه‌اندازی یک درگاه اضطراری (Fast Track) در سامانه گمرک** که به محض اعلام شرایط بحرانی (مانند تحریم، جنگ، بلایای طبیعی یا شرایط ویژه اضطراری کشور) فعال می‌شود؛
- **شناسایی و تعیین لیست کالاها و مواد اولیه مشمول مسیر ویژه** (مانند کالاهای اساسی، مواد اولیه حیاتی تولید، تجهیزات پزشکی و کالاهای صادراتی دارای اولویت)؛
- **ثبات الکترونیک و پیگیری ۲۴ ساعته** برای درخواست‌های مسیر ویژه، همراه با داشبورد اختصاصی گزارش‌دهی به مدیران.





**الف- ۲. اختصاص شناسه بحران به پرونده‌های وارداتی یا صادراتی:** پرونده‌هایی که در شرایط اضطراری مطرح هستند، با شناسه ویژه تحت نظارت و پیگیری ویژه ستاد تسهیل تولید قرار گیرند تا رفع موانع به سرعت انجام شود.

- **تعریف معیارهای ورود پرونده به فهرست بحرانی** (مانند کالاهای اساسی، مواد اولیه تولید، دارو، یا کالاهای صادراتی با اهمیت کوتاه مدت برای اقتصاد)؛
- **واگذاری صلاحیت تشخیص و تأیید شرایط بحرانی** به کارگروه ویژه متشکل از نمایندگان ستاد تسهیل، گمرک ایران و دستگاه تخصصی مرتبط (مثلاً وزارت بهداشت برای دارو)؛
- **تضمین رصد، پیگیری و حل سریع موانع این پرونده‌ها** با اختصاص یک مسئول پیگیری ویژه (Case Manager) برای هر پرونده بحرانی تا رفع کامل مشکل؛
- **تسهیل ارتباط مستقیم صاحبان پرونده‌های دارای شناسه بحرانی با دفاتر پشتیبانی و ستاد تسهیل** جهت اعلام و رفع فوری مشکلات اجرایی.

**الف- ۳. بازنگری در سازوکار تضامین ترخیص:** ضروری است تضامین ارائه شده برای ترخیص کالاها مبتنی بر ابزارهای واقعی مالی و بیمه‌ای و با قابلیت نقدشوندگی سریع باشد. لازم است بانک‌ها و صندوق‌های تخصصی نیز به این فرآیند متصل باشند تا ریسک نکول کاهش پیدا کند.

#### **ب. افزایش شفافیت و نظارت: رفع اقدامات سلیقه‌ای در گمرک**

- تمامی فرآیندهای مرتبط با ترخیص، به ویژه پرونده‌های حساس مانند مصوبه ۹۰-۱۰، باید صرفاً بر اساس شیوه‌نامه‌های مشخص و با تأیید کمیته مشترک انجام شود. در این خصوص موارد زیر در اولویت اجرا قرار دارد:
- راه‌اندازی پنجره ثبت و اعلام تخلفات و اقدامات فراقانونی برای فعالان اقتصادی، تشکل‌ها و اتاق‌های بازرگانی جهت اعلام فوری موارد مشکوک به اقدام سلیقه‌ای؛
  - تعهد دستگاه‌های گمرکی به رعایت کران‌بندی زمانی پردازش و پاسخگویی به پرونده‌های خاص و اعلام رسمی تخلفات به مراجع بالادستی و رسانه‌ها در صورت مشاهده تکرار اقدامات سلیقه‌ای یا فراقانونی؛
  - تشویق و حمایت از رسانه‌ها و بخش خصوصی در شفاف‌سازی و افشای اقدامات غیرقانونی یا ناهماهنگ با شیوه‌نامه‌ها.

#### **ج. ارتقای همکاری‌های بین‌المللی**

- ایجاد سامانه تبادل داده با گمرکات کشورهای همسایه: تبادل سریع اسناد و اطلاعات، شناسایی جعل و کاهش زمان ترخیص به ترتیب موارد زیر ممکن شود:
- اجرای فاز آزمایشی (پایلوت) سامانه در یکی دو مرز پرتردد، ارزیابی نتایج و توسعه تدریجی به سایر مرزها براساس گزارش‌های دوره‌ای و چالش‌های شناسایی شده.
  - ایجاد پنجره رفع اختلاف و سامانه حل و فصل فوری مسائل تبادل داده، با تعیین نماینده تام‌الاختیار برای هر طرف.

این مجموعه راهکارها می‌تواند به تسریع فرآیند بازگشت تجارت به شرایط عادی و کاهش اثرات منفی بحران کمک شایانی کند.

